

Ortaöğretim Öğrencilerinin Saldırganlık ve Cesaret Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi

Investigation of courage and aggression levels of secondary school students according to some variables.

Tarik SİVRİKAYA¹
Mustafa BAŞ²

¹Trabzon Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü / Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Trabzon, Türkiye
²Trabzon Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, Trabzon, Türkiye

Açıklama (Bu makale Ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık ve cesaret düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi isimli "Doktora tezinden" üretilmiştir. Trabzon Üniversitesi. (2023). Trabzon

Geliş Tarihi/Received 09.01.2024
Kabul Tarihi/Accepted 22.02.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 02.03.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding author: Tarik SİVRİKAYA
E-mail: tarik_sivrikaya@hotmail.com
Cite this article: Sivrikaya, T., & Baş, M. (2024). Investigation of courage and aggression levels of secondary school students according to some variables. *Research in Sport Education and Sciences*, 26(1), 16-25.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Öz

Araştırmanın amacı, ortaöğretim öğrencilerinde saldırganlık ve cesaret düzeylerini bazı değişkenlere göre incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 Eğitim-Öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Trabzon ili Akçaabat ilçesi ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören lise öğrencileri, örnekleme ise tesadüfi yöntemle ve çalışmaya gönüllü katılan 917 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu, Little, Jones, Brauner, Nock ve Hawley (2003)'in geliştirdiği Little Saldırganlık Ölçeği ve Konter ve Johan (2012) tarafından geliştirilen Sporda Cesaret Ölçeği kullanılmıştır.

Araştırma bulgularına bakıldığında saldırganlık ve cesaret ölçeği cinsiyet, okul türü, okul spor müsabakalarına katılım durumu değişkenlerinde anlamlı sonuçlar bulunmuştur ($p<0.05$). Ayrıca iki ölçek arasında yaptığımız pearson korelasyon analizine göre saldırganlık ile cesaret düzeyleri arasında negatif yönlü çok düşük düzeyde anlamlı bir ilişki vardır ($r=-,039$).

Sonuçlara göre Saldırganlık ölçeği cinsiyet değişkenine göre erkeklerin, Okul türü değişkenine göre Mesleki Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin, okul spor müsabakalarına katılım durum değişkenine göre okul spor müsabakalarına katılmayan öğrencilerin puanlarının (açık-proaktif, saf-ilişkisel, reaktif-ilişkisel ve proaktif ilişkisel saldırganlık alt boyutlarında) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Cesaret ölçeği cinsiyet değişkenine göre; erkeklerin (kararlılık-atılganlık-özverili olma), okul türü değişkenine göre; Mesleki Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin (kararlılık-atılganlık-özverili olma) ve Anadolu Lisesi öğrencilerinin (tehlikeyi göze alma-yetkinlik-ustalık), okul spor müsabakalarına katılan öğrencilerin (kararlılık-atılganlık-özverili olma) ve okul spor müsabakalarına katılmayan öğrencilerin (yetkinlik-ustalık) puanlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Spor, saldırganlık, cesaret

ABSTRACT

The purpose of the research is to examine the levels of aggression and courage in middle school students according to some variables. The study group of the research consists of high school students studying in secondary education institutions in Akçaabat district of Trabzon province under the Ministry of National Education in the 2019-2020 academic year, and the sample consists of 917 high school students who voluntarily participated in the study by random method. A personal information form, the Little Aggression Scale developed by Little, Jones, Brauner, Nock, and Hawley (2003) and the Sports Courage Scale developed by Konter and Johan (2012) were used as data collection tools in the study.

Considering the research findings, significant results were found in the Aggression and Courage scale variables such as gender, school type, and participation in school sports competitions ($p<0.05$). In addition, according to the correlation analysis we conducted between the two scales, there is a very low, significant negative relationship between aggression and courage levels ($r = -.039$).

According to the results, the Aggression Scale scores of males according to the gender variable, Vocational Technical Anatolian High School students according to the school type variable, and scores of students who dont participate in school sports competitions according to the participation in school sports competitions variable (in open-proactive, pure-relational, reactive-relational and proactive relational aggression sub-dimensions) was found to be higher. Courage scale according to gender variable; males (determination-assertiveness-selflessness), according to the school type variable; Vocational Technical Anatolian High School students (determination-assertiveness-selflessness) and Anatolian High School students (taking risks-competence-mastery), students participating in school sports competitions (determination-assertiveness-selflessness) and students not participating in school sports competitions (competence-mastery) scores were found to be high.

Keywords: Sports, aggression, courage

Giriş

Varoluşun toplumsal yapıtaşısı olan insanoğlu yaşamın gereği ezelden beri birbirleriyle ilişki halindedir. İkel toplumlardan modern toplumlara kadar insanlar diğer canlılar gibi ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşamının devamını istemekte ve bunun için de çeşitli davranışlarda bulunmaktadır. Bu davranışlar bireye, bir canlıya ya da nesneye karşı olabilmektedir. İnsanlar bireylere, canlılara ya da nesnelere karşı sergiledikleri davranışlar neticesinde bir ilişkiye başlamaktadır. Bunun sonucunda hayatın bütün evrelerini ve spor müsabakalarını zaman zaman olumlu ya da olumsuz etkilenebilmektedir.

İnsanoğlunun temel duygularından olan ve büyük oranda davranışları yönlendiren önemli duygulardan biri saldırganlık diğeri cesaret duygusudur. Saldırgan ve cesur davranışlar, yıllardır süregelen bilimsel olarak üzerinde çalışılan önemli konulardan biridir örnek olarak Can ve Kaçay (2016), Kaya (2018), Emniyet (2021), Konter (2016), Güner (2006), Tutkun vd. (2010), Ağlamaz (2006) ve Dervent (2007).

Çağımızda en geniş araştırma konularından olan saldırganlık; “tüm varlıklara karşı duygusal veya fiziksel bir şekilde zarar vermeyi amaç edinmiş tüm davranış şekilleridir (Özdevcioğlu, 2010). Bununla birlikte saldırganlık, sosyal bir davranış olup sosyal ortamda etkileşim halindedir. Sosyal sorunlar ve farklı psikolojik algıların yanı sıra soyut ve somut birden fazla etkenden etkilenebilmektedir. Saldırganlık, hayatın tümünde, sokak, okul, ailede ve spor müsabakalarında görülmektedir. Özellikle çocuklarımız eğitim-öğretim için zamanını geçirdiği okullarda sosyalleşir, ilişkiler kurar ve birey olurlar. Okullarda gösterilecek şiddet içerikli davranışlar ise çocukların eğitimlerinin engellenmesine, sağlıklı eğitim-öğrenim görememelerine dahası sosyal dışlanma yaşamalarına sebebiyet verebilir. Saldırgan davranışların okullarda en çok karşılaşıldığı alanlardan bir tanesi okul spor müsabakalarıdır. Bu bağlamda okul sporları saldırgan davranışların sergilenmesi bakımından ayrıca üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Saldırganlığın aksine medeni ve laik bir davranış olarak karşımıza çıkan önemli bir duygu ve kişilik özelliği olan cesaret zor şartlarda bile pozitif değişim yaratmak anlamına gelmektedir. Cesaret en çok zorlanılan, pes etmek istenilen yerde pes etmemek ve sonucunda gelen o güzel duygularla birlikte kişiye özgürlük hissi ve tecrübe duygularını kazandırarak ilham veren, esinlenen olarak beklide tarihe geçebilmemizde en büyük etken olan duygulardandır. Bundan dolayıdır ki saldırganlık ve cesaret arasındaki ilişki ayrıca bir önem arz etmektedir. Saldırganlığın aksine cesaret duygularının gelişmesi yaşanılabilir daha medeni daha pozitif bir toplum haline gelinebilmesi açısından da oldukça önemlidir. Literatürde Saldırganlık üzerine ve Cesaret üzerine pek çok araştırma yapılmasına rağmen Saldırganlık ve Cesaret kavramlarını bir arada ele alıp inceleyen çalışmaya rastlanılmamıştır ve bu yönüyle alan yazında büyük bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Araştırmanın amacı, Ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık ve cesaret düzeylerinin cinsiyet, okul türü, okul spor müsabakalarına katılım durumlarına göre aralarında anlamlı farklılık var olup olmadığını belirlemektir. Bu bağlamda; Cinsiyet, Okul türü ve Okul spor müsabakalarına katılım durumu değişkeni açısından farklılaşma var mıdır? sorularına cevap aranmaktadır.

Yöntem

Araştırmanın modeli

Bu çalışmada betimsel araştırma modellerinden “tarama modeli” kullanılmıştır. Tarama modeli kullanılan çalışmalarda amaç çalışmaya katılan kişilerin ele alınan özelliklerinin birtakım demografik değişkenlere göre (cinsiyet, okul türü, okul spor müsabakaları katılım durumu) incelenmesidir (Can, 2014).

Katılımcılar

Araştırmanın evrenini 2019-2020 eğitim öğretim yılında Akçaabat İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü’ne bağlı ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören toplam 6299 lise öğrencisi, örnekleme ise çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden %50.27’si (461) erkek %49,73’ü (456) kadın olmak üzere toplamda 917 öğrenci oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın yapılabilmesi için öncelikle Trabzon Valiliği ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden gerekli izinler alınmıştır. Daha sonra 2019-2020 eğitim öğretim yılında Akçaabat ilçesinde araştırmanın uygulanacağı okullarda öğrencilere detaylı bilgiler verilerek ölçekler öğretmenler eşliğinde uygulanmıştır.

Kişisel bilgi formu

Araştırmanın amacına yönelik alanında yetkin kişilerin görüşüne başvurularak araştırmacının hazırlamış olduğu kişisel bilgi formunda cinsiyet, okul türü ve okul müsabakalarına katılım durumu değişkenleri ile ilgili veri elde etmeye yönelik sorular yer almaktadır.

Saldırganlık ölçeği

Little, Jones, Brauner, Nock ve Hawley (2003)’in geliştirdiği, 36 madde 6 alt boyuttan oluşan Avcı (2016) tarafından Türkçe’ye uyarlanan bir ölçektir. Alt boyutları; açık-reaktif, saf-açık, açık-proaktif, saf-ilişkisel, reaktif-ilişkisel ve proaktif ilişkisel saldırganlık

şeklindedir. Ölçek 5'li Likert tipinde düzenlenmiştir; 1=hiç doğru değil, 2=biraz doğru, 3=orta düzeyde doğru, 4=çoğunlukla doğru, 5=tamamen doğru olarak puanlandırılmıştır. Ölçek Alt boyutların iç tutarlılık katsayıları; saf-açık .79, açık-reaktif .86, açık-proaktif .89, saf ilişkisel .80, reaktif-ilişkisel .78, proaktif-ilişkisel saldırganlık .88 şeklinde hesaplanmıştır. Bu araştırmadan toplanan veriler ile gerçekleştirilen geçerlilik ve güvenilirlik katsayıları saf-açık saldırganlık .66, açık-reaktif saldırganlık .82, açık-proaktif saldırganlık .82, saf ilişkisel saldırganlık .75, reaktif-ilişkisel saldırganlık .72, proaktif-ilişkisel saldırganlık .82 olarak hesaplanmıştır.

Sporda cesaret ölçeği

Sporda Cesaret Ölçeği Konter ve Johan (2012), tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 31 madde ve 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutları; yetkinlik-ustalık (Ters puanlamalı), kararlılık, atılganlık, tehlikeyi göze alma ve özverili olma şeklindedir. Ölçek 5'li Likert tipinde düzenlenmiştir; 1=Kesinlikle katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Tamamen katılıyorum olarak puanlaması yapılmıştır. Alt boyutların iç tutarlılık katsayıları; yetkinlik-ustalık .82, kararlılık .82, atılganlık .72, tehlikeyi göze alma .72, özverili olma .61 şeklinde hesaplanmıştır. Bu araştırmadan toplanan veriler ile gerçekleştirilen geçerlilik ve güvenilirlik katsayıları yetkinlik-ustalık .82, kararlılık .78, atılganlık .76, tehlikeyi göze alma .80, özverili olma .49 şeklinde hesaplanmıştır.

Verilerin analizi

Verilerin analizinde SPSS-22 programı kullanılmıştır. Kolmogorov Simirnirov testine göre katılımcıların saldırganlık ve cesaretleri ile ilgili veriler normal dağılım gösterdiği için parametrik testler uygulanmıştır. Katılımcıların cinsiyet, okul türü, okul spor müsabakalarına katılım durumu değişkenlerine göre incelenmesi için ikili grupların incelenmesinde Sample independent T-Testi ve iki ve daha fazla grupların incelenmesinde ise One Way ANOVA testi ile farkın kaynağını belirlemek için Posthoc Tukey testi yapılmıştır. Saldırganlık ve cesaret ölçek puanları arasındaki ilişki için Pearson Korelasyon analizi uygulanmıştır ve yapılan analizlerin anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak belirlenmiştir.

Bulgular

Ortaöğretim lise öğrencilerinin saldırganlık ve cesaretlerinin bazı değişkenlere göre aralarındaki ilişkiyi incelemeye yönelik Independent sample t-testi, One way Anova, Post hoc tukey ve Pearson korelasyon analiz sonuçları aşağıdaki tablolarda verilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin veriler ve yorumları Tablo 1'te sunulmuştur.

Tablo 1. Demografik değişkenlere ilişkin tanımlayıcı bilgiler

Değişken	Alt değişken	f	%
Cinsiyet	Erkek	461	50,27
	Kadın	456	49,73
Okuduğu okul	Anadolu Lisesi	288	31,41
	Fen Lisesi ve G. Sanatlar Lisesi.	116	12,65
	M. T. Anadolu Lisesi	152	16,58
	İmam Hatip Lisesi	144	15,70
	İMKB Ç.P.A. Lisesi	217	23,66
Okul spor müsabakalarına katılım durumu	Evet	548	59,76
	Hayır	369	40,24

Saldırganlık ölçeği cinsiyet değişkenine ilişkin bulgular

Katılımcıların Saldırganlık Ölçeğinden aldığı puanların cinsiyet değişkenine göre t-testi sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur. Analizler sonucunda cinsiyet değişkenine göre saf ilişkisel saldırganlık alt boyutu hariç anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Ortalama puanlara bakıldığında ise Erkeklerin kadınlardan daha saldırgan davranışlar sergilediği (reaktif ilişkisel saldırganlık alt boyutu hariç) söylenebilir.

Tablo 2. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin T-Testi Sonuçları

Alt boyutlar	Cinsiyet	n	x	ss	sd	t	p
Saf Açık Saldırganlık	Erkek	456	1,39	0,40	915	3,76	0,000*
	Kadın	461	1,28	0,42			
Açık Reaktif Saldırganlık	Erkek	456	2,29	0,94	915	7,69	0,000*
	Kadın	461	1,87	0,69			
Açık Proaktif Saldırganlık	Erkek	456	1,17	0,44	915	2,25	0,025*
	Kadın	461	1,11	0,31			
Saf İlişkisel Saldırganlık	Erkek	456	1,45	0,61	915	0,58	0,559
	Kadın	461	1,43	0,50			
Reaktif İlişkisel Saldırganlık	Erkek	456	1,72	0,67	915	-3,44	0,001*
	Kadın	461	1,88	0,69			
Proaktif İlişkisel Saldırganlık	Erkek	456	1,19	0,45	915	2,16	0,030*
	Kadın	461	1,13	0,40			

N:Kişi sayısı X:Ortalama SS:Standart sapma SD:Serbeslik derecesi T:T-testi P:Anlamlılık değeri

Saldırganlık ölçeği okul değişkenine ilişkin bulgular

Katılımcıların Saldırganlık Ölçeğinden aldığı puanların okul türü değişkenine göre Anova sonuçları Tablo 3’de sunulmuştur. Analizler sonucunda okul türü değişkenine göre Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından, saf açık saldırganlık boyutunda anlamlı farklılık vardır. Ortalama puanlara bakıldığında Mesleki Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin daha saldırgan davranış sergiledikleri söylenebilir.

Tablo 3. Katılımcıların Okul türü Değişkenine Göre Saldırganlık Düzeylerine İlişkin ANOVA Sonuçları

Alt boyutlar	Okul	n	x	ss	sd	f	p	tukey
Saf açık saldırganlık	Anadolu Lisesi	288	1,38	0,42	912	12,529	0,000	1-4/2-3/ 2-4/3-4
	Güzel Sanatlar ve Fen Lisesi	116	1,31	0,43				
	Mesleki Tek. Anadolu Lisesi	152	1,45	0,41				
	İmam Hatip Lisesi	144	1,14	0,20				
	İMKB ve Çok Programlı And. Lisesi	217	1,35	0,44				
Açık reaktif saldırganlık	Anadolu Lisesi	288	2,07	0,88	912	0,753	0,556	
	Güzel Sanatlar ve Fen Lisesi	116	2,00	0,83				
	Mesleki Tek. Anadolu Lisesi	152	2,17	0,84				
	İmam Hatip Lisesi	144	2,06	0,77				
	İMKB ve Çok Programlı And. Lisesi	217	2,08	0,88				
Açık proaktif saldırganlık	Anadolu Lisesi	288	1,15	0,40	912	1,468	0,210	
	Güzel Sanatlar ve Fen Lisesi	116	1,14	0,38				
	Mesleki Tek. Anadolu Lisesi	152	1,19	0,43				
	İmam Hatip Lisesi	144	1,09	0,27				
	İMKB ve Çok Programlı And. Lisesi	217	1,13	0,38				
Saf ilişkisel saldırganlık	Anadolu Lisesi	288	1,44	0,58	912	0,504	0,733	
	Güzel Sanatlar ve Fen Lisesi	116	1,41	0,57				
	Mesleki Tek. Anadolu Lisesi	152	1,50	0,55				
	İmam Hatip Lisesi	144	1,44	0,50				
	İMKB ve Çok Programlı And. Lisesi	217	1,43	0,56				
	Anadolu Lisesi	288	1,76	0,70	912	1,324	0,259	
	Güzel Sanatlar ve Fen Lisesi	116	1,81	0,73				

Reaktif ilişkisel saldırganlık	Mesleki Tek. Anadolu Lisesi	152	1,89	0,61			
	And. İmam Hatip Lisesi	144	1,84	0,65			
	İMKB ve Çok Programlı And. Lisesi	217	1,75	0,71			
		288	1,18	0,46			
Proaktif ilişkisel saldırganlık	Güzel Sanatlar ve Fen Lisesi	116	1,15	0,41	912	0,816	0,515
	Mesleki Tek. Anadolu Lisesi	152	1,18	0,43			
	And. İmam Hatip Lisesi	144	1,11	0,32			
	İMKB ve Çok Programlı And. Lisesi	217	1,17	0,46			

Saldırganlık Ölçeği okul spor müsabakalarına katılım durumu değişkenine ilişkin bulgular

Katılımcıların Saldırganlık Ölçeğinden aldığı puanların okul spor müsabakalarına Katılım durumu değişkenine göre t-testi sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur. Analizler sonucunda okul spor müsabakalarına katılım durumu değişkenine göre saldırganlık ölçeği alt boyutlarından saf açık saldırganlık, açık reaktif, açık proaktif saldırganlık, proaktif ilişkisel saldırganlık alt boyutlarında anlamlı farklılıklar vardır. Ortalama puanlarına baktığımızda Okul spor müsabakalarına katılmayan öğrencilerin (saf-açık saldırganlık ve açık-reaktif saldırganlık alt boyutları dışında) katılanlardan daha saldırgan davranış sergiledikleri söylenebilir.

Tablo 4. Katılımcıların Okul Spor Müsabakalarına Katılım Durumu değişkenine göre Saldırganlık düzeylerine ilişkin T-Testi sonuçları

Alt boyutlar	Katılım Durumu		n	x	ss	sd	t	p
	Evet	Hayır						
Saf-Açık Saldırganlık	Evet	548	1,36	0,37	915	2,11	0,035*	
	Hayır	369	1,30	0,46				
Açık-Reaktif Saldırganlık	Evet	548	2,13	0,87	915	2,02	0,043*	
	Hayır	369	2,01	0,81				
Açık-Proaktif Saldırganlık	Evet	548	1,12	0,27	915	-2,36	0,018*	
	Hayır	369	1,18	0,50				
Saf-İlişkisel Saldırganlık	Evet	548	1,42	0,53	915	-1,39	0,164	
	Hayır	369	1,48	0,59				
Reaktif-İlişkisel Saldırganlık	Evet	548	1,77	0,62	915	-1,33	0,182	
	Hayır	369	1,83	0,78				
Proaktif-İlişkisel Saldırganlık	Evet	548	1,13	0,33	915	-3,10	0,002*	
	Hayır	369	1,22	0,54				

Cesaret ölçeği cinsiyet değişkenine ilişkin bulgular

Katılımcıların Cesaret Ölçeğinden aldığı puanların cinsiyet değişkenine göre t-testi sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur. Analizler sonucunda cinsiyet değişkenine göre Cesaret ölçeği alt boyutlarından yetkinlik-ustalık, kararlılık, atılganlık ve tehlikeyi göze alma alt boyutlarında anlamlı farklılık vardır. Ortalama puanlara baktığımızda ise (yetkinlik-ustalık alt boyutu hariç) erkeklerin kadınlardan daha cesur davrandığı söylenebilir.

Tablo 5. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Cesaret Düzeylerine İlişkin T-Testi Sonuçları

Alt boyutlar	Cinsiyet	n	x	ss	sd	t	p
Yetkinlik-Ustalık	Erkek	456	2,54	0,90	915	-8,40	0,000*
	Kadın	461	2,97	0,62			
Kararlılık	Erkek	456	4,04	0,63	915	7,63	0,000*
	Kadın	461	3,76	0,45			

Atılganlık	Erkek	456	3,85	0,63	915	8,54	0,000*
	Kadın	461	3,53	0,45			
Tehlikeyi Göze Alma	Erkek	456	0,02	0,24	915	-2,29	0,022*
	Kadın	461	0,02	0,21			
Özverili Olma	Erkek	456	3,95	0,68	915	0,48	0,629
	Kadın	461	3,93	0,57			

N:Kişi sayısı X:Ortalama SS:Standart sapma SD:Serbeslik derecesi T:T-testi P:Anlamlılık değeri

Cesaret ölçeği okul değişkenine ilişkin bulgular

Katılımcıların Cesaret Ölçeğinden aldığı puanların okul türü değişkenine göre Anova sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur. Analizler sonucunda okul türü değişkenine göre Cesaret ölçeği alt boyutlarından Yetkinlik-Ustalık, Atılganlık ve Özverili olma alt boyutlarında anlamlı farklılık vardır. Ortalama puanlara baktığımızda yetkinlik-ustalık alt boyutunda Anadolu Lisesi, kararlılık, atılganlık ve özverili olma alt boyutlarında ise Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin daha cesur oldukları söylenebilir.

Tablo 6. Katılımcıların Okul türü Değişkenine Göre Cesaret Düzeylerine İlişkin ANOVA Sonuçları

Alt boyutlar	Okul türü	n	x	ss	sd	f	p	tukey
Yetkinlik-Ustalık	Anadolu Lisesi	288	2,89	0,80	912	7,075	0,000*	1-2/1-3 1-4/3-5
	Fen ve Güzel Sanatlar Lisesi	116	2,64	0,82				
	Mesleki ve Teknik And. Lisesi	152	2,52	0,78				
	And. İmam Hatip Lisesi	144	2,67	0,73				
	İMKB ve Çok Programlı And. Lisesi	217	2,85	0,83				
Kararlılık	Anadolu Lisesi	288	3,85	0,57	912	1,558	0,184	
	Fen ve Güzel Sanatlar Lisesi	116	3,93	0,58				
	Mesleki ve Teknik And. Lisesi	152	3,99	0,57				
	And. İmam Hatip Lisesi	144	3,89	0,53				
	İMKB ve Çok Programlı And. Lisesi	217	3,88	0,57				
Atılganlık	Anadolu Lisesi	288	3,64	0,57	912	5,574	0,000*	1-3/2-3 3-4/3-5
	Fen ve Güzel Sanatlar Lisesi	116	3,64	0,59				
	Mesleki ve Teknik And. Lisesi	152	3,89	0,52				
	And. İmam Hatip Lisesi	144	3,64	0,55				
	İMKB ve Çok Programlı And. Lisesi	217	3,68	0,58				
Tehlikeyi Göze Alma	Anadolu Lisesi	288	0,02	0,02	912	1,776	0,131	
	Fen ve Güzel Sanatlar Lisesi	116	0,02	0,02				
	Mesleki ve Teknik And. Lisesi	152	0,02	0,02				
	And. İmam Hatip Lisesi	144	0,02	0,02				
	İMKB ve Çok Programlı And. Lisesi	217	0,02	0,02				
Özverili olma	Anadolu Lisesi	288	3,90	0,60	912	7,077	0,000*	1-3/2-3 3-4/3-5
	Fen ve Güzel Sanatlar Lisesi	116	3,79	0,66				
	Mesleki ve Teknik And. Lisesi	152	4,16	0,64				
	And. İmam Hatip Lisesi	144	3,96	0,60				
	İMKB ve Çok Programlı And. Lisesi	217	3,9	0,63				

Cesaret ölçeği okul spor müsabakalarına katılım durumu değişkenine ilişkin bulgular

Katılımcıların Cesaret Ölçeğinden aldığı puanların okul spor müsabakalarına Katılım durumu değişkenine göre t-testi sonuçları Tablo 7'de sunulmuştur. Analizler sonucunda okul spor müsabakalarında katılım durumu değişkenine göre Cesaret ölçeği alt

boyutlarının tamamında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Ortalama puanlara baktığımızda ise kararlılık, atılgnlık ve özverili olma alt boyutlarında okul spor müsabakalarına katılan öğrencilerin daha cesur oldukları söylenebilir.

Tablo 7. Katılımcıların Okul Spor Müsabakalarına Katılım Durumu Değişkenine Göre Cesaret Düzeylerine İlişkin T-Testi Sonuçları

Alt boyutlar	Okul Spor Müs. Katılım				sd	t	p
	Durumu	n	x	ss			
Yetkinlik-Ustalık	Evet	548	2,62	0,84	915	-6,16	0,000*
	Hayır	369	2,95	0,72			
Kararlılık	Evet	548	4,04	0,49	915	9,39	0,000*
	Hayır	369	3,69	0,60			
Atılgnlık	Evet	548	3,81	0,55	915	7,66	0,000*
	Hayır	369	3,52	0,55			
Tehlikeyi Göze Alma	Evet	548	0,02	0,17	915	-5,35	0,000*
	Hayır	369	0,02	0,28			
Özverili Olma	Evet	548	3,98	0,66	915	2,46	0,014*
	Hayır	369	3,88	0,58			

Saldırganlık ve cesaret ölçeğine ait bulgular

Katılımcıların Saldırganlık ve Cesaret ölçeğine ait korelasyon sonuçları Tablo 8’de sunulmuştur. Analizler sonucunda Saldırganlık ölçeği ile cesaret ölçeği arasındaki ilişkiyi incelemek için yaptığımız Pearson korelasyon testi analiz sonuçlarına göre ($r=-,039$) ile negatif yönlü çok düşük düzeyde anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 8. Katılımcıların Saldırganlık Ölçeği ve Sporda Cesaret Ölçeği Puanlarının Korelasyon Sonuçları

	r	Cesaret
Saldırganlık	-,039	

R: Korelasyon değeri

Tartışma ve Sonuç

Saldırganlık ölçeği ile ilgili değerlendirmeler

Çalışmanın sonuçları incelendiğinde saldırganlık ölçeği ortaöğretim lise öğrencilerinin cinsiyetlerine göre saldırganlık ölçeği alt puanları arasında saf açık saldırganlık, açık reaktif saldırganlık, açık proaktif saldırganlık, reaktif ilişkisel saldırganlık ve proaktif ilişkisel saldırganlık alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Saf ilişkisel saldırganlık alt boyutunda ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu duruma göre erkeklerin, saf açık saldırganlık, açık reaktif saldırganlık ve açık proaktif saldırganlık ölçeği alt boyutlarının puan ortalamaları kadınlara göre daha yüksek olduğu kadınların ise proaktif ilişkisel saldırganlık alt boyutu puanının erkeklere nazaran daha yüksek olduğu ve erkeklerin kadınlara göre saf açık saldırganlık, açık reaktif saldırganlık ve açık proaktif saldırganlık alt boyutlarına göre daha saldırgan oldukları, kadınların ise proaktif ilişkisel saldırganlık alt boyutuna göre daha saldırgan oldukları söylenebilir. Saf ilişkisel saldırganlık alt boyutunda ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu çalışmada elde edilen bulgular ile Kılış'ın (2019) Adana ilinde ortaöğretim kurumlarına öğrenim gören 670 öğrenci katılımı ile yapmış olduğu "okul takımlarında faaliyet gösteren öğrencilerin şiddet ve saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi" isimli çalışmasında cinsiyet değişkenine göre saldırganlık düzeylerinde anlamlı farklılık tespit etmiştir. Çavdar (2018) Trabzon ilinde merkez ve merkeze bağlı ilçelerde öğrenim gören 842 öğrenci katılımıyla lise öğrencilerinin öfke kontrolleri, saldırganlık eğilimleri ve tolerans düzeylerinin spora katılım açısından değerlendirilmesi üzerine yapmış olduğu çalışmasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık bulunmuştur. Saldırganlık düzeylerini belirlemek amacıyla yapılan araştırmalara cinsiyet değişkeninin etkisi pek çok kez araştırılmıştır ve bu araştırmayı destekleyen Arslan (2018) 640 öğrenci katılımıyla orta öğretim düzeyinde öğrenim gören spor yapan ve spor yapmayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapmış olduğu çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre saldırganlık ölçeği alt boyutlarına bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur.

Çalışmadan elde edilen bulgular incelendiğinde ortaöğretim lise öğrencilerinin okul değişkenine göre saldırganlık ölçeği alt puanları arasında sadece saf açık saldırganlık boyutunda anlamlı bir fark bulunmuştur. Açık reaktif saldırganlık, açık proaktif

saldırganlık, saf ilişkisel saldırganlık, reaktif ilişkisel saldırganlık ve proaktif ilişkisel saldırganlık alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu bulguya göre Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin ortalama puanlarının yüksek olduğu ve Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin daha saldırgan oldukları söylenebilir. Bu araştırmada elde edilen bulgular ile Ağlamaz (2006); 2005-2006 eğitim öğretim yılında Çorum ili merkezinde bulunan özel ve kamuya ait ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören lise öğrencilerinin Saldırganlık Ölçeği puanları ile kendini açma düzeyleri, okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyi değişkenleri arasındaki ilişkileri incelenmiştir. Çalışmasına 12955 öğrenci katılmıştır. Lise öğrencilerinin öğrenim gördükleri okul türü ile Saldırganlık Ölçeği puanları arasındaki ilişkiler karşılaştırıldığında, okul türüne göre lise öğrencilerinin Saldırganlık Ölçeği puanları arasındaki farkların anlamlı olduğu görülmektedir. Balcı (2019) 2018-2019 eğitim öğretim yılında Hatay il merkezi ile Antakya ve Defne ilçelerindeki ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören 2139 öğrenci üzerinde yapmış olduğu Öğrencilerin saldırganlık algılarında okul türü değişkeni açısından fark olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan analizlere göre anlamlı farklılık vardır

Araştırmadan bulgularına göre ortaöğretim lise öğrencilerinin Okul spor müsabakalarına katılım durumu değişkenine göre saldırganlık ölçeği alt puanları arasında saf açık saldırganlık, açık reaktif saldırganlık, açık proaktif saldırganlık, ve proaktif ilişkisel saldırganlık alt boyutlarının anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Saf ilişkisel saldırganlık, reaktif ilişkisel saldırganlık alt boyutlarında ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu duruma göre saf açık saldırganlık ve açık reaktif saldırganlık alt boyut puanlarına göre okul spor müsabakalarına katılan öğrencilerin ortalama puanları daha yüksek olduğu, proaktif ilişkisel saldırganlık alt boyut ortalama puanının ise okul spor müsabakalarına katılmayanlarda daha yüksek olduğu ve saf açık saldırganlık ve açık reaktif saldırganlık alt boyut puanlarına göre okul spor müsabakalarına katılan öğrencilerin daha saldırgan olduğu, proaktif ilişkisel saldırganlık alt boyutu ortalama puanına göre okul spor müsabakalarına katılmayanların daha saldırgan oldukları söylenebilir. Bu araştırmada elde edilen bulgular ile Güner'in (2006) Takım Sporları ve Bireysel Sporlar Yapan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerini incelediği çalışmasına 240 sporcu katılım sağlamış bireysel ve takım sporlarının saldırganlık düzeyi puanlarında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Çakır (2014)'in 2013-2014 eğitim öğretim yılında okullar arası spor müsabakalarına katılan 26 liseden toplam 490 sporcu katılımı ile yapmış olduğu "liseler arası müsabakalara katılan sporcuların saldırganlık düzeylerini araştırılması" adlı çalışmasından elde edilen bulgular incelendiğinde takım sporu yapan sporcuların saldırganlık puanlarının bireysel spor yapan sporculara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Cesaret ölçeği ile ilgili değerlendirmeler

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde ortaöğretim lise öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre cesaret ölçeği alt puanları arasında yetkinlik-ustalık, kararlılık, atılganlık, tehlikeyi göze alma ve özverili olma alt boyutlarının hepsinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu bulgulara göre erkek öğrencilerin kararlılık, atılganlık alt boyutlarının ortalama puanları, yetkinlik-ustalık alt boyutu ortalama puanlarında ise kadınların daha yüksek olduğu ve erkek öğrencilerin kararlılık, atılganlık boyutunda kadınların ise yetkinlik-ustalık alt boyutunda daha cesaretli olduğu söylenebilir. Bu araştırmada elde edilen bulgular ile konter (2015) yapmış olduğu "10-13 yaş grubu çocukların seçili kişisel değişkenlerine göre cesaret profilleri" adlı çalışmasındaki bulgular aynı paraleldedir. Erkeklerin kadınlardan kararlılık, atılganlık, tehlikeyi göze alma alt boyutlarındaki anlamlı farklılıklar bu araştırmayı destekler niteliktedir. Kaya'nın (2018) bireysel ve takım sporcularının sporda cesaret düzeylerinin belirlenmesi için yaptığı çalışmaya 32 farklı branştan toplam 430 sporcu katılmıştır ve araştırmanın sonucu olarak cinsiyet değişkeni durumunun sporda cesaret ve alt boyutlarının puanları anlamlı farklılaşmadığını tespit ettiği araştırması bu araştırma ile ters düşmektedir. Yine Avşar (2018) yılında yapmış olduğu "10-12 yaş grubu öğrencilerin bireysel değişkenleri, beden eğitimi, oyun ve spor katılımlarına göre sosyal duygusal öğrenme becerileri ve cesaretleri" çalışmasında cesaretin yetkinlik-ustalık, kararlılık alt boyutlarında öğrencilerin cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde ortaöğretim lise öğrencilerinin okul türü değişkenine göre cesaret ölçeği alt puanları arasında yetkinlik-ustalık, atılganlık özverili olma alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmuştur, kararlılık ve tehlikeyi göze alma alt boyutunda ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu duruma göre yetkinlik-ustalık alt boyutu ortalama puanında Anadolu lisesi, atılganlık, özverili olma alt boyutları ortalama puanlarına göre Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin ortalama puanlarının yüksek olduğu ve yetkinlik-ustalık alt boyutunda Anadolu Lisesi, atılganlık, özverili olma alt boyutlarında ise Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin daha cesaretli olduğu söylenebilir. Alan yazına baktığımızda ortaöğretim lise öğrencilerinin cesaret durumları ile okul türü değişkeninin yer verildiği araştırmalara rastlanılmamıştır. Ortaöğretim lise öğrencilerinin müfredata göre TEOG puanları doğrultusunda yerleştirilmesinden ötürü ayrıca ailelerin yapısından kaynaklandığı söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde ortaöğretim lise öğrencilerinin okul spor müsabakalarına katılım durumu değişkenine göre cesaret ölçeği alt puanları arasında yetkinlik-ustalık, tehlikeyi göze alma, kararlılık ve atılganlık ve özverili olma alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu duruma göre yetkinlik-ustalık alt boyutu ortalama puanına göre okul spor

müsabakalarına katılmayan lise öğrencileri, kararlılık, atılganlık, özverili olma alt boyutlarının ortalama puanlarına göre okul spor müsabakalarına katılan lise öğrencilerinin ortalama puanlarının daha yüksek olduğu ve yetkinlik-ustalık alt boyutuna göre okul spor müsabakalarına katılmayan lise öğrencileri, kararlılık, atılganlık, özverili olma alt boyutlarına göre okul spor müsabakalarına katılan lise öğrencilerinin daha cesaretli olduğu söylenebilir. Literatüre baktığımızda ortaöğretim lise öğrencilerinin cesaret durumları ile okul spor müsabakalarına katılım durumu değişkeninin yer verildiği araştırmalara rastlanılmamıştır. Sadece Avşar (2018) yılında yapmış olduğu “10-12 yaş grubu öğrencilerin bireysel değişkenleri, beden eğitimi, oyun ve spor katılımlarına göre sosyal duygusal öğrenme becerileri ve cesaretleri” çalışmasında cesaretin yetkinlik-ustalık, kararlılık alt boyutlarında öğrencilerin okul takımında yer almalarına göre anlamlı fark bulunmuştur. Cesaretin atılganlık ve tehlikeyi göze alma alt boyutlarında ise öğrencilerin okul takımında yer alma durumlarına göre anlamlı fark bulunmamıştır. Bu bulgular bu araştırmayı destekler niteliktedir.

Saldırganlık ve Cesaret Ölçeği Korelasyon ile ilgili değerlendirmeler

Saldırganlık ölçeği ile cesaret ölçeği analiz sonuçlarına göre negatif yönlü çok düşük düzeyde bir ilişki vardır. Saldırganlık düzeyleri artarken cesaret düzeyleri düşmektedir ya da cesaret düzeyleri artarken saldırganlık düzeyleri düşmektedir.

Sonuç olarak Saldırganlık ölçeği cinsiyet değişkenine göre; Erkek katılımcıların puanlarının anlamlı olduğu tespit edilmiştir bu anlamlı farkı erkek egemen bir toplumda yaşamamızdan ötürü olduğu düşünülmektedir. Okul türü değişkenine göre; Mesleki Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin puanlarının anlamlı olduğu tespit edilmiştir bu anlamlı farkın TEOG puanlarına göre okullara yerleştirilme yapılmasından ötürü olduğu düşünülmektedir. Okul spor müsabakalarına katılım durum değişkenine göre; Okul spor müsabakalarına katılmayan öğrencilerin puanlarının (Açık-proaktif saldırganlık, Saf-ilişkisel saldırganlık, Reaktif-ilişkisel saldırganlık ve Proaktif ilişkisel saldırganlık alt boyutlarında) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir, bu anlamlı farkın spor kültürünü almış bireylerin sporun sadece spor olduğunu benimsemesinden ötürü olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Cesaret ölçeği cinsiyet değişkenine göre; Erkeklerin (Kararlılık, Atılganlık, Özverili olma) puanlarının daha anlamlı olduğu tespit edilmiştir, bu anlamlı farkın ataerkil bir aile yapısında yetiştirilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Okul türü değişkenine göre; Mesleki Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin (Kararlılık, Atılganlık, Özverili olma) ve Anadolu Lisesi öğrencilerinin (Tehlikeyi göze alma, Yetkinlik-Ustalık) puanlarının anlamlı olduğu tespit edilmiştir, anlamlı farkın aile yapısından ötürü olduğu düşünülmektedir. Okul spor müsabakalarına katılan öğrencilerin (Kararlılık, Atılganlık, Özverili olma) puanlarının anlamlı olduğu tespit edilmiştir, bu anlamlı farkın ise spora katılımın bireylere cesur davranışlar kazandırmasından dolayı anlamlı olduğu düşünülmektedir.

Öneriler

-Öğretmenlerin ve antrenörlerin; öğrencilere ve sporculara örnek davranışlar sergilemeleri, kazanma hırsı ile öğrencileri saldırganlığa itecek davranışlardan kaçınmaları spor müsabakalarının daha çok sporun amacına uygun yapılması

-Tüm Aile fertlerinin çocukların saldırgan davranışlardan kaçınmasını önlemek daha bilinçli olmaları için eğitim kurumları tarafından belli aralıklarla seminerler düzenlenmesi

-Beden eğitimi derslerinde; oyunlar ve spor aracılığıyla cesaretlerinin geliştirilmesi için yapılacak etkinlikler tercih edilmesi

-Spor ortamında bulunan herkesin saldırgan davranışlardan uzak durmaları

-Cesaret kavramının iyi tanımlanması ve bu becerilerin kazanılmasına yönelik daha fazla araştırma yapılması

-Beden eğitimi, oyun ve spor aracılığıyla saldırganlık ve cesaret kavramlarına vurgu yapması ve yapılacak etkinliklerle kavramların pekiştirilmesi önerilmektedir.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik komite onayı Trabzon Üniversitesi'nden (Tarih: 04 Şubat 2020, Protokol No: 81614018-000-E.58) alınmıştır.

Katılımcı Onamı: : Yazılı onam bu çalışmaya katılan katılımcılardan alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir-T.S., M.B.; Tasarım- T.S., M.B; Denetleme-M.B; Kaynaklar-T.S. M.B; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi-T.S. M.B; Analiz ve/veya Yorum-M.B; Literatür Taraması- T.S.; Yazıyı Yazan- T.S.; Eleştirel İnceleme-M.B.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was received for this study from the ethics committee of Trabzon University (Date: Feb 04, 2020, Protocol No: 81614018-000-E.58).

Participant Consent: Written informed consent was obtained from all participants who participated in this study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept -T.S.; Design-T.S., M.B.; Supervision-M.B.; Resources-T.S., M.B.; Data Collection and/or Processing- T.S., M.B.; Analysis and/or Interpretation-M.B.; Literature Search-T.S.; Writing Manuscript-T.S.; Critical Review-M.B.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Ağlamaz, T. (2006). *Lise öğrencilerinin saldırganlık puanlarının kendini açma davranışı, okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyi açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Arslan, L. (2018). *12-14 yaş aralığında spor yapan ve spor yapmayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin karşılaştırılması*. (Yüksek lisans tezi). Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Avşar, Y., Balci, A. T., Kocabaş, A., & Konter, E. (2016). Öğretmen adaylarının cesaret düzeylerine göre eleştirel düşünme eğilimleri. *15. Uluslararası Sınıf Eğitimi Sempozyumu*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Balci, M., & Beldağ, A. (2019) Ortaokul öğrencilerinin saldırganlık algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi 3. *International Symposium Of Education And Values*. İSOEVA İstanbul / TÜRKİYE
- Can, Y. ve Kaçay, Z. (2016). Sporcu kimlik algısı ile cesaret ve özgüven duyguları arasındaki düşünceleri inceleme. *İnsan Bilimleri Dergisi*, 13(3), 6176-6184.
- Çakır, H. İ. (2014). *Liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrencilerin saldırganlık durumlarının araştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.
- Çavdar, S. (2018). *Lise öğrencilerinin öfke kontrolleri, saldırganlık eğilimleri ve tolerans düzeylerinin spora katılım açısından değerlendirilmesi* (Doktora tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.
- Çobanoğlu, G. B. (2006). *Takım sporları ve bireysel sporlar yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Kaya, B. (2018). *Bireysel ve takım sporcularının sporda cesaret düzeylerinin karşılaştırılması* (Doktora tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Kılış, S. (2019). *Okul takımlarında faaliyet gösteren sporcuların saldırganlığa ve şiddete yatkınlıklarını inceleme (Adana ili örneği)*. (Yüksek lisans tezi), Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Konter, E., & Ng, J. (2012). Development of sport courage scale. *Journal of Human Kinetics*, 33(2012), 163-172.
- Konter, E. (2013b). Towards multidimensional-interactional model of sport courage, *Energy Education Science and Technology Part B: Social and Educational Studies*, 5(2), 957- 968.
- Konter, E. (2015b, September). Courage and football performance in the face of negative and positive circumstances. *Paper presented at the International Sport Sciences Research Congress-USBAK*, Çanakkale, TÜRKİYE
- Little, T. D., Brauner, J., Jones, S. M., Nock, M. K., & Hawley, P. H. (2003). Rethinking aggression: A typological examination of the functions of aggression. *Merrill-Palmer Quarterly* (1982-), 343-369.
- Özdevecioğlu, M. (2010). Spor tatmininin sporcuların stres ve saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 63-76.